

ХРИСТИЯНСЬКЕ СВДЧЕННЯ І АНТИСВДЧЕННЯ: БІБЛІЙНИЙ, БОГОСЛОВСЬКИЙ ТА МІСІЙНИЙ АСПЕКТИ

Як має виглядати місійна модель Церкви сьогодні? У контексті цього питання в статті досліджено такі поняття, як християнське свідчення та його протилежність – антисвідчення, у біблійній, богословській та місійній площині: у чому їхня суть, які є способи свідчення та антисвідчення сьогодні, яку роль вони відіграють у євангелізації.

Ключові слова: місія, місійний, євангелізація, місійна модель, місійна концепція, свідчення, антисвідчення.

Харизма Церкви спрямована не лише на внутрішню підтримку її існування, а передовсім на проповідування Христа та Його Євангелія усім людям, тобто, як наголосив Другий Ватиканський собор, за своєю природою Церква є місійною. Від самих початків християнству притаманні вихід, зустріч з іншим та ділення отриманими від Бога дарами. Адже Євангеліє закликає до втілення його духовних засад у життя, і, що не менш важливе, ділитися його духовними плодами, що Церква й намагається реалізовувати різними шляхами впродовж більш як двох тисячоліть своєї історії.

Якою має бути форма місійної реалізації церковного життя в сучасному динамічному, глобалізованому, мультикультурному та мультирелігійному світі?¹ Шукати відповідних шляхів та методів місійної діяльності слід залежно від контексту і викликів. Папа Павло VI в апостольському повчанні *Evangelii nuntiandi* (EN) говорить, що «сучасна людина охочіше слухає свідків, ніж вчителів [...], а якщо й слухає вчителів, то робить це через те, що вони є свідками» (EN 41)². Сказане ніколи не втратить своєї

---

¹ S. B. Bevans, R. P. Schroeder. *Teologia per la missione oggi. Costanti nel contesto* [= Biblioteca di teologia contemporanea, 148]. Brescia 2010, c. 454.

² Paolo VI. *Esortazione apostolica sull'impegno di annunciare il Vangelo Evangelii nuntiandi* [= Servizio dell'unità, 122]. Leumann 2003 (тут і далі – посилання в тексті з указанням параграфа).

актуальності, адже не лише влучно характеризує вимоги сучасного контексту, але й вказує на особливості місійної харизми, яка існувала у Церкві від самих початків.

Саме цей аспект християнського свідчення та антисвідчення у місійній площині є об'єктом дослідження цієї статті. Що таке свідчення і що таке антисвідчення? В чому полягає суть та значення свідчення у контексті місійного служіння Церкви? Як розуміння місійної природи Церкви відображається на характері християнського служіння сьогодні? На ці питання спробуємо віднайти відповіді, розглянувши спершу поняття свідчення у біблійному, богословському та місійному вимірах, а потім, у тому ж ключі, до нього протилежне – поняття антисвідчення.

На тему свідчення, а тим паче антисвідчення у контексті християнського місійного служіння немає окремих ґрунтовних праць. Є статті у біблійних, богословських та місіологічних словниках, а також короткі матеріали та згадки в дослідженнях відомих місіологів, на кшталт Карла Мюллера, Девіда Боша, Стефена Беванса та Роджера Шрьодера³.

Отже, в контексті пошуку відповідних місійних моделей сьогодення, перейдемо до висвітлення незмінно актуальних для Церковної дійсності тем свідчення та антисвідчення.

Біблійний вимір свідчення

Грецький термін *μαρτυρία* (свідчення) зустрічаємо вже у творах давньо-грецьких письменників, наприклад в «Одіссеї» Гомера⁴. Означав він підтвердження факту чи події⁵. Відтак, майже у незміненому вигляді термін *martyria* перейшов і до латинської мови. Починаючи з V століття до Христа, вживаємо дієслово *μαρτυρεω* у значенні «давати свідчення», «бути свідком чогось» чи «підтверджувати щось»⁶. *Μαρτυς* означало та й досі означає – свідок. Від початку терміни «свідчення», «свідчити» чи «свідок» у грецькій мові вживали в юридичному контексті, в такому ж значенні вони поширилися й на інші мови⁷. Отже «свідчили» передовсім у суді, тобто підтверджували правдивість чи об'єктивність певних фактів чи інформації. Свідок – це той, хто мав безпосереднє знання про щось,

³ K. Müller. *Mission Theology. An Introduction*. Steyler Verlag 1987; D.-J. Bosch. *La trasformazione della missione. Mutamenti di paradigma in missiologia*; [= Biblioteca di teologia contemporanea, 109], Brescia 2000; S. B. Bevans, R. P. Schroeder. *Teologia per la missione oggi*.

⁴ Гомер. Одіссея, 11, 325; A. A. Tries. *Witness, Testimony // The New International dictionary of New Testament Theology*, т. 3 / ред. Colin Broun. Michigan 1986, с. 1038.

⁵ A. A. Tries. *Witness, Testimony*, с. 1038.

⁶ Там само.

⁷ Там само, с. 1039.

наприклад – як очевидець певної події⁸. Тому свідчення було серйозною підставою визнання правдивості певного факту та важливим фактором для прийняття рішень, зокрема судових.

Юридичне трактування «свідчення» існувало і в Ізраїлі, що можна побачити в старозавітніх текстах. Свідчення давали в суді проти когось або на чийсь користь, що відіграло важливу роль у вирішенні судових справ і було підставою визнання правдивості про когось або про щось⁹. Щоб набути статусу правочинності, подане у суді свідчення вимагало підтвердження трьох присутніх у суді свідків (Вт 19:15). Вимога надання правдивого свідчення входить до об'явленого Ізраїлеві декалогу (Втор 5, 20). Адже поняття свідчення в Старому Завіті пов'язане із об'явленням Бога вибраному люду – Ізраїлю. Воно відбувалося також через явища природи, катаклізми, зокрема через пророків (Пс 8), які були свідками Бога. В окремих випадках прикликали Бога одночасно як свідка, і як захисника (Йов 16:19-21).

У Новому Завіті юридична складова свідчення яскраво продемонстрована, передовсім під час суду та неправдивих свідчень на Ісуса Христа перед Понтієм Пилатом. Таку саму долю Христос пророкував апостолам, говорячи про їхнє свідчення у судах (Мт 10:18; Мт 26:62).

Однак, окрім традиційно юридичного, у Новому Завіті свідчення набуває набагато глибшого і ширшого значення, тобто місійного. Адже місія Ісуса Христа – свідчити правду (Йо 18:37), об'явити Отця (Йо 1:18). Святий Дух свідчить (Йо 15:27), і це завдання покладено також на апостолів по з'явленні Святого Духа (Йо 15:27).

У Євангелії від Луки Ісус перед вознесенням на небо називає своїх учнів свідками Його страждання і Воскресіння, наказуючи проповідувати покаєння всім народам (Лк 24:46-49). Це є місійне послання, яке у решти євангелістів сформульоване у термінах: проповідуйте, зробіть учнями всі народи. Натомість у Луки Христос акцентує на проповідуванні покаєння всім народам та ролі апостолів як свідків страждань і воскресіння Христа. Одразу після цього Ісус обіцяє апостолам зіслання Святого Духа. Наголошення на ролі апостолів як свідків воскресіння Христа також є присутнє і в Діяннях апостолів (Ді 2:32). Тобто, як очевидці пов'язаних з Ісусом подій, апостоли мають завдання свідчити це всім людям, щоб і вони повірили, покалися і навернулися. У Ді 1:7-8 також говориться про Ісусову обіцянку Святого Духа, та що апостоли будуть свідками Христовими

⁸ S. de Diétrich. Witness // *Vocabulary of the Bible* / ред. J.-J. von Allmen. London 1958, с. 456.

⁹ Г. Дуглас Бакуолтер. Свидетельство // *Евангельский словарь библейского богословия* / ред. Уолтер Элуэлл. Санкт-Петербург 2004, с. 907.

«в Єрусалимі, у всій Юдеї та Самарії й аж до краю землі». Зі слів Христа видно, що саме Святий Дух зробить можливим свідчення апостолів: дасть їм силу. Отож, коли Ісус говорить про свідчення, то завжди згадує і про Святого Духа, чим вказує, що дві дійсності – свідчення та Святий Дух – йдуть завжди поруч.

Свідчення, окрім традиційно юридичного сенсу, у Новому Завіті також означає відповідну поведінку чи спосіб життя, які полягають у свідченні Божої любові до людей. Послідовники Христа мали мати таку ж любов, як і сам Ісус, а життя християн мало б вказувати на Христа (Йо 31:34-35)¹⁰. Із початком переслідування християн свідчення означатиме мучеництво – потвердження своєю кров'ю, своєю смертю. Свідок – це насамперед той, хто приймає мучеництво за Христа.

Богословський і місійний виміри свідчення

Місіологи Стефен Беванс і Роджер Шрьодер у праці *Constants in context. A Theology of Mission for Today* пропонують сучасну концепцію місії як пророчого діалогу: діалогу зі світом, з іншими, з Богом¹¹. У місійній діяльності Церкви як діалозі має бути присутня відкритість до іншого, до його традиції, культури, релігійного досвіду та повага до всього, що в минулому не завжди було в місійній діяльності¹². Діалог є пророчий, позаяк спонукає людей до навернення, до пошуку глибшої і повнішої правди та переміни життя¹³. Він містить важливі складові: проголошення Слова, Літургія та молитва, справедливість, мир, піклування сотвореним світом, міжрелігійний діалог, інкультурація, примирення¹⁴. Він включає в себе також і свідчення, яке має пророчий характер, адже «промовляє» так інтенсивно, що веде до цілковитих перемін у житті людини¹⁵. Тому свідчення – це обличчя місійної діяльності, передовсім у наші часи.

Інший видатний сучасний місіолог Девід Бош говорить про місію як свідчення в контексті екуменічного та міжрелігійного діалогу¹⁶. В обох випадках свідчення є ключовим у місійній діяльності. Християнство, наголошує Бош, за своєю природою є не лише місійним, але й діалогічним, тобто

---

¹⁰ Г. Дуглас Бакуолтер. Свидетельство // *Евангельский словарь библейского богословия* / ред. Уолтер Элуэлл. Санкт-Петербург 2004, с. 911.

¹¹ S. V. Bevans, R. P. Schroeder. *Teologia per la missione oggi*, с. 454.

¹² Там само.

¹³ Там само, с. 455.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само, с. 565.

¹⁶ D.-J. Bosch. *La trasformazione della missione*, с. 632, 668.

не закритим в собі, а навпаки, відкритим до іншого¹⁷. Бог є Той, хто постійно веде діалог з людиною, а тому Церква повинна наслідувати Його приклад¹⁸.

Якщо проаналізувати основні документи Католицької Церкви щодо місійної діяльності, зауважуємо, що жоден з них не оминає питання свідчення. Практично всі одногосно зазначають: свідчення – це не одна із форм місії, а достоту перша та незамінна форма будь-якої місійної діяльності¹⁹. Євангеліє слід проповідувати передовсім через свідчення життям, що є фундаментальним для процесу євангелізації (EN 21, 41). Адже сучасна людина надає перевагу передовсім тим, які свідчать, а не лише проповідують чи навчають. Про це зазначають папа Павло VI та Іван Павло II в енцикліках, присвячених місійній діяльності чи євангелізації.

Окрім того, як зазначається в EN, сучасна людина настільки перенасичена і навіть втомлена інформацією, словом, що часто глуха чи байдужа до нього, відповідно слово стає недієвим або малопереконливим (EN 42). Сьогодні панує *civiltà dell'immagine* (EN 42), тобто зображення та зовнішній імідж відіграють першочергову роль. Сказане папою Павлом VI у 70-х роках ХХ ст. стало пророчим для ХХІ ст. Сьогодні ми свідки того, як зображення витісняє слово. Яскравим прикладом є повсякчас зростаюча популярність та роль соціальних мереж у суспільному житті.

Серед безлічі можливостей, які сучасний світ пропонує людині, свідчення набуває особливої ваги, адже, як зазначає папа Павло VI, сучасна людина, особливо молода, гостро відчуває спрагу за автентичністю (EN 76). Чи людина насправді живе тим, про що говорить, визначити тепер доволі легко. Саме спосіб життя визначає правдивість того, що проголошується.

Усе це вказує на важливість та необхідність свідчення у місійній діяльності Церкви, де свідчення життям є «...важливою умовою для глибокої ефективності проповіді» (EN 76). Проголошення Євангелія поруч із правдивим Його свідченням і є суттю християнської місії.

Суть свідчення

Свідчення насамперед передбачає присутність. Це присутність християн, Церкви серед тих, які не знають Христа²⁰. Це означає не просто бути серед людей, а ділити з ними життя, побут, бути солідарними з ними²¹.

¹⁷ D.-J. Bosch. *La trasformazione della missione*, с. 668, 673.

¹⁸ S. B. Bevans, R. P. Schroeder. *Teologia per la missione oggi*, с. 599.

¹⁹ Іван Павло II. Енцикліка про постійну актуальність місійного послання *Redemptoris missio* (7 грудня 1990), 42.

²⁰ Декрет про місійну діяльність Церкви *Ad gentes*, 11 // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965). Конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, с. 275.

²¹ *Evangelii nuntiandi*, 21.

Це не пасивна, а активна присутність, яка означає участь у громадському, культурному житті. Автентичне свідчення передбачає повагу до людей, серед яких живемо, пошану до їхньої культури та традицій, інтеграцію в суспільство, інкультурацію, тобто присутність, пройняту християнською любов'ю до людей²². Саме у свідченні любові полягає суть християнського свідчення, адже свідчити любов означає свідчити того, хто є Любов'ю. Бачачи в поставі, житті та ставленні християн свідчення любові, люди бачать автентичність того, про що вони говорять, у що вірують і що проповідують. Недаремно спрагу людини за автентичністю папа Павло VI виокремлює як один із «знаків часу» на сьогодні (EN 41, 76). Надихаючим прикладом такого свідчення любові, яка не дивиться на статус, расу чи релігійні погляди людини, є відома діяльність святої Матері Терези з Калькутти. Інший приклад – діяльність митрополита Андрея Шептицького, спрямована на порятунок єврейських дітей під час гітлерівської окупації.

Свідчення може бути безсловесним, а може супроводжуватися проповіданням Євангелія словом. Тихе, мовчазне свідчення є надзвичайно ефективним способом проголошення Євангелія²³. Саме таке «тихе проповідання», коли обставини не сприяють відкритому проповіданню Євангельської вістки, – наприклад, в країнах, де християнська віра переслідується, – залишається єдиним способом місійної діяльності²⁴. В окремих випадках вибір такого способу місії продиктований не обставинами, а є наслідком свідомого та вільного вибору, як це було з Шарлем де Фуко чи з Анналеною Тонеллі²⁵. Блаженний Шарль де Фуко був монахом-трапистом, священиком, місіонером. Він походив із Франції, однак велику частину життя провів у Сирії, Алжирі, Марокко²⁶. Анналена Тонеллі – мирянка, католицька італійська місіонерка (1943-2003), яка тридцять три роки свого життя присвятила волонтерству в Африці, зокрема в Кенії та Сомалі²⁷. Обое були вбиті, ставши мучениками за віру. Обое не мали

²² *Ad gentes*, 11-12; *Evangelii nuntiandi*, 21.

²³ P. Gigliani. *Attività missionaria // Pontificia Università Urbaniana. Dizionario di missiologia*. Bologna 1993, с. 53.

²⁴ *Ad gentes*, 6; W. Kasper. *Chiesa Cattolica. Essenza-Realtà-Missione* [= Biblioteca di teologia contemporanea, 157]. Brescia 2012, с. 469-471.

²⁵ W. Kasper. *Chiesa Cattolica. Essenza-Realtà-Missione*, с. 469-471.

²⁶ Шаль де Фуко жив серед мусульманського народу туарегів. Своєю проповіддю вважав не слова, а життя, яким він свідчив любов. Убитий групою бунтівників у 1916 р., є мучеником за віру. Після його смерті виникло Згромадження малих братів Ісуса в Сахарі, а також Згромадження малих сестер Ісуса.

²⁷ У 1984 р. через політичну міжплемінну боротьбу армія Кенії чинила репресії щодо племен біля м. Ваджир, і Анналена публічно виступала проти вбивств, що допомогло їх зупинити. Заарештована, була змушена покинути Кенію. Заснувала лікарню в м. Борама. Пра-

наміру когось навертати, а просто жили серед людей, переважно мусульман, свідчачи Христа і Його любов своїм життям і присутністю. Як показав згодом час, це дало дивовижні результати.

Наступною формою свідчення, окрім присутності, може бути співпраця, як між християнськими церквами та спільнотами, так між християнами і представниками інших релігій. Спільні зусилля та співпраця задля спільного добра є однією із важливих складових місійної праці. Це може бути співпраця у різних сферах: економічній, політичній, соціальній, зокрема в освіті, медицині, захисті людської гідності, життя та свободи, зусиллях заради пошуку миру та справедливості, утверджуючи спільні моральні цінності²⁸. Такою співпрацею в Україні є діяльність Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, а також тихі й промовисті приклади, пов'язані з Майданом чи захистом держави проти російської агресії. Відомий місіолог Міхаель Сіверніч називає це «діалогом життя», коли християни і представники різних релігій можуть ділити щоденне життя разом, бути добрими сусідами і взаємно свідчити власні цінності²⁹. До свідчень взаємних цінностей належить молитва під час міжрелігійних зустрічей. Яскравим прикладом цього є міжрелігійні молитовні зустрічі в Асиджі, започатковані у 1986 році святим Іваном Павлом II, метою яких є молитва вірних різних релігій за мир у світі.

Співпраця в той чи інший спосіб між представниками різних релігій є невід'ємною складовою міжрелігійного діалогу – ще одного, важливого способу свідчення. Адже через зустрічі здійснюється взаємний обмін релігійним досвідом та свідченнями цінностей.³⁰ Християни свідчать Христа, відкриваючи для себе «зерна Слова» в інших релігіях³¹. Це один зі способів взаємопізнання, який допомагає позбутися упереджень задля досягнення миру³². Однак міжрелігійний діалог можливий лише за умови взаємної відкритості до правди, поваги та любові між його учасниками,

---

цювала в лікарні, у Школі спеціальної освіти для глухих, сліпих і бездомних дітей (єдиній у Сомалі). Брала участь у проектах проти жіночого обрізання та інфібуляції, з лікування та запобігання СНІДу, допомоги бідним, сиротам. Убита в лікарні, яку заснувала в Борамі, сомалійським ісламістським терористом.

²⁸ *Ad gentes*, 12; W. Kasper. *Chiesa Cattolica. Essenza-Realtà-Missione*, с. 496; Папська рада для сприяння християнської єдності. Мир у світі: діалог між християнами та з іншими релігіями // *Релігійна свобода і права людини: місія і прозелітизм*, т. 3. Львів 2004, с. 168.

²⁹ M. Sievernich. *La missione cristiana. Storia e presente* [= Biblioteca di teologia contemporanea, 160]. Brescia 2012, с. 348.

³⁰ *Redemptoris missio*, 56, 57.

³¹ *Redemptoris missio*, 56; D. Acharuparambil. *Dialigo interreligioso* // *Dizionario di missiologia*. Bologna 1993, с. 180.

³² W. Kasper. *Chiesa Cattolica. Essenza-Realtà-Missione*, с. 511.

без жертвування правдами своєї віри та адекватним сприйняттям існуючих розбіжностей³³.

Між християнськими церквами і спільнотами особливим способом свідчення є демонстрація екуменічного єднання. Адже тоді їхнє спільне євангельське свідчення правдиве і сильне. Оскільки порозуміння та єдності між християнами бракує, то таким свідченням є її пошук, що конкретно виражається в екуменічному діалозі³⁴. Екуменізм, який зародився з місійних потреб і в місійному контексті, власне кажучи, є шляхом та способом євангелізації (EN 77). Папа Павло VI зазначає, що «[...] доля євангелізації звичайно є пов'язана зі свідченням єдності Церкви» (EN 77). Йому втворює Девід Бош, акцентуючи на єдності у місії, і місії у єдності³⁵. Тобто єдність Церкви і місія – дві взаємозалежності. Тому спільні зусилля християн різних традицій, скеровані на вирішення різноманітних проблем та подолання викликів задля спільного блага людства, можуть через спільне свідчення стати ефективним засобом досягнення єдності. «В очах світу співпраця між християнами має вимір спільного християнського свідчення і є способом євангелізації [...]», – наголошує папа св. Іван Павло II³⁶.

Свідчення може виражатися також через молитовне життя, передовсім Літургію³⁷. Для певної категорії людей цей вимір християнського життя може бути особливо промовистим, як приклад віри і довір'я до Бога. До прикладу, екуменічні молитовні зустрічі Тезе, де люди, переважно молодь, різних конфесій можуть разом молитися та взаємно свідчити. За задумом засновника спільноти Тезе, брата Роже, ця спільнота та молитовні зустрічі мають за мету свідчення євангелія Любові, які стали також способом екуменічної єдності.

Свідчення промовляє через святість. Святість життя та євангелізація є взаємопов'язаними. За словами папи Павла VI необхідно, аби наша євангелізаційна праця впливала зі святості життя, а святість взаємно зростала в тому, хто євангелізує (EN 76). Тут можна говорити про безліч святих, приклад життя яких промовляв та промовляє як до християн, так і до нехристиян.

Мучеництво також робить свідчення християн переконливим³⁸. Від самих початків християнства і до сьогодні Церкві не бракує тих, які готові своєю

³³ J. Dupuis. *Il cristianesimo e le religioni. Dallo scontro all'incontro* [= Giornale di Teologia, 283]. Brescia 2007, с. 422.

³⁴ Франциск. Апостольське повчання *Радість Євангелія*. Львів 2014, п. 99, 100.

³⁵ D.-J. Bosch. *La trasformazione della missione*, с. 640.

³⁶ Giovanni Paolo II. Lettera enciclica circa l'impegno ecumenico *Ut Unum Sint*. Milano 1995, п. 40.

³⁷ D. Acharuparambil. *Dialigo interreligioso*, с. 181.

³⁸ Sinodo dei Vescovi. XIII Assemblea Generale Ordinaria. *La Nuove Evangelizzazione per la trasmissione della Fede Cristiana: Instrumentum Laboris*. Città del Vaticano 2012, п. 35.

кров'ю засвідчити віру в Христа. Їхня кров, за словами Тертуліана, є «насінням Церкви». Мучеництво є радикальним способом християнського свідчення.

Свідчення завжди є контекстуальним, тобто те, у який спосіб свідчити, залежить від обставин та місійного контексту³⁹. Спосіб свідчення ніколи не був і не може бути однаковим у різні часи, серед різних народів та різноманітних культурних, суспільних, політичних обставин. Це означає вміти бачити знаки часу та відповідно до них евангелізувати.

Отож, неможливо уявити місійну діяльність без свідчення життям. Часто проголошене слово є безплідним через відсутність підтвердження життям. Тихе свідчення інколи може промовити сильніше за слово. Більше того, свідчення є умовою ефективності слова тому, що є підставою його правдивості. Отож, від того, яке свідчення подають християни: позитивне чи негативне, – залежить, чи багатимуть ті, яким звістують Христа, прийняти Його як Спасителя. Крім цього, приклад життя одного християнина може бути підтримкою чи натхненням для іншого християнина, якими для багатьох є життя і постава святих людей.

Хто покликаний свідчити

Свідчення може бути як особистим, так і спільотним. Особисте чи індивідуальне свідчення – це свідчення автентичної віри життям кожної окремої особи. Адже до місійної діяльності покликаний кожен християнин, а разом із тим – до свідчення життям. Кожен християнин може бути евангелізатором у сім'ї, на роботі, навчанні, тобто у будь-якому контексті та місці, де він знаходиться (EN 21).

Спільотне свідчення проявляється у свідченні групи вірних, їхньої постави чи поведінки, з якої видно, що особи живуть тим, у що вірують чи проповідують. Це є свідчення іншого способу життя, відмінного від того, яким загалом живе світ. Таке свідчення змушує людей ставити собі запитання щодо тих, які свідчать християнський спосіб життя: чому вони є саме такими і чому саме так живуть (EN 21).

Свідчення Церкви як Містичного Тіла Христового, а також Церкви як інституції виявляється у способі реагування на різного роду виклики: суспільні, політичні і т. д., а також на різні питання та виклики в самій Церкві. Церква може свідчити через свою вірність Христові, через святість (EN 41). Свідчити покликаний як духовенство, так і миряни. Відповідно всі співвідповідальні у проповідуванні Христа.

---

³⁹ S. B. Bevans, R. P. Schroeder. *Teologia per la missione oggi*, c. 565.

Антисвідчення. Біблійний і місійний виміри

Такого поняття чи терміна як «антисвідчення» у біблійному контексті немає. Практично не зустрічаємо його і в позабіблійному контексті. І це не дивно, адже поняття «свідчення» вживалося в основному в юридичному сенсі – у значенні правдивості чи неправдивості. Тому антонімом до свідчення було неправдиве свідчення. Рідкісні покликання на термін «антисвідчення» (італ. *controtestimonianza*) зустрічаємо, наприклад, у *Enciclopedia Legale Ovvero Lessico Ragionato*, виданій у Венеції в 1829 році⁴⁰, в значенні чогось, протилежного до свідчення, або ж що має характер іншого свідчення⁴¹.

У Старому Завіті, як вже про це йшлося, поняття свідчення переважно мало юридичний сенс, в Новому Завіті це було лише одне із можливих його значень. Відповідно дія, протилежна до свідчення, теж мала юридичне значення – неправдиве свідчення, яке давалося у суді. У Старому Завіті ми можемо це зустріти, наприклад, у книзі Виходу (Вих 23, 1), Второзаконня (Втор 19, 18), Даниїла (Дан 13,49). Неправдиве свідчення було порушенням заповіді Божої, а відповідно й злом, яке каралося. У Новому Завіті поняття лжесвідчення зустрічаємо у момент суду над Ісусом, де первосвященики шукали неправдиві свідчення на Нього, щоб убити Його (Мр 14, 55-56), або ж як нагадування заповіді Божої, у цьому значенні використовується термін *ψευδομαρτυρεω* (Лк 18, 20)⁴².

Отже, такого терміна, як «антисвідчення», не існувало. Але відколи термін «свідчення» отримав місійне значення як спосіб проповідування Христа та Євангелія, постала й протилежна дійсність – поведінка, яка відвертає від християнства. В історії християнства, на жаль, маємо безліч таких прикладів. Та сам термін «антисвідчення» відсутній у біблійних, богословських та місіологічних словниках чи енциклопедіях.

Про дійсність, протилежну до християнського свідчення, у сучасному контексті повідомляють численні місійні документи, наприклад *Ad gentes, Redemptoris missio*. Однак «антисвідчення» як термін у місійному контексті почали активно вживати лише нещодавно, з приходом папи Франциска, який використовує його у своїх проповідях, у тому числі в документі *Радість Євангелія*. На одному із недільних *Angelus*-ів папа Франциск зазначив: «Усі ми знаємо, скільки зла приносять у наших спільнотах, наших

⁴⁰ *Enciclopedia Legale Ovvero Lessico Ragionato*, т. IV. Venezia 1929; Свидетель // *Иисус и Евангелия. Словарь* [= Современная библистика] / ред. Д. Грин, С. Макнайт, Г. Маршалл. Москва 2003, с. 558-560.

⁴¹ *Enciclopedia Legale Ovvero Lessico Ragionato*, т. IV, с. 956.

⁴² Свидетель, с. 559.

парафіях, наших кварталах і дають згіршення особи, які називають себе “ревними католиками” і часто ходять до церкви, але потім у своєму щоденному житті занедбують сім’ї, говорять погано про інших і т. д. Це те, що Ісус засуджує, тому що це є християнським антисвідченням»⁴³. Отож, під поняттям антисвідчення у місійному значенні розуміється поведінка, спосіб життя християн, які суперечать Євангелію і які стають перешкодою для його прийняття, тим самим є далекі від Христа.

Стефен Беванс і Роджер Шрьодер зазначають, що сьогодні найбільша проблема Церкви в тому, що свідчення перестало бути пріоритетом вчення Церкви, яка, на жаль, не завжди практикує те, що проповідує. Карл Мюллер також засигналізував цю проблему переконливості свідчення, називаючи її «[...] структурною проблемою всього християнського проголошення»⁴⁴.

Способи антисвідчення. Значення та вплив

Антисвідчити християни можуть у різний спосіб: браком любові, що проявляється у сімейних, професійних відносинах, браком поваги до культури та традицій тих, хто не є християнами, поділом та ворожнечею між собою та представниками інших релігій, тобто загалом антиєвангельським способом життя. Тут можна приводити безліч прикладів. Це, наприклад, батьки, які хотіли би бачити своїх дітей у Церкві, однак самі не подають їм доброго християнського прикладу, чи бачити своїх дітей у щасливих подружжях, не показавши цього у своїй сім’ї, або ж духовні особи, які втрачають довір’я вірних, живучи зовсім не так, як проповідують.

Антисвідчення християн може проявлятися не лише в негативних діях, але також у мовчанні чи байдужості щодо певних неправильних дій як на локальному, так і на суспільному чи всесдержавному рівні, наприклад, відсутність реакції на неправду, корупцію чи різного роду несправедливість та зловживання. Такого роду дійсність, на жаль, можемо спостерігати на різноманітних рівнях і в українському суспільстві, незважаючи на те, що за статистикою більшість українців називають себе християнами⁴⁵. Отож, в такому випадку мова йде про номінальне християнство, і тоді воно стає антисвідченням для тих, які християнами не є.

Якою мірою єдність між християнами є правдивим свідченням Євангелія, такою ж мірою поділ, суперечки чи взагалі ворожнеча його

⁴³ Papa Francesco. Cambiare il cuore per non essere contro-testimonianza // *Radio Vaticana* (www.radiovaticana.va), 30 серпня 2015.

⁴⁴ K. Müller. *Mission Theology. An Introduction*, с. 23.

⁴⁵ Більшість українців вважають себе віруючими-християнами // *Інститут релігійної свободи* (www.irs.in.ua), 2 вересня 2015.

послаблюють, а часто взагалі відвертають від християнства, тому що повністю суперечать Євангельській вістці, тим самим роблячи її непереконливою. Отож, така дійсність стає антисвідченням, яка шкодить місійній праці⁴⁶. На Другому Ватиканському соборі було зазначено, що «[...] поділ між християнами завдає шкоди найсвятішій справі проповідування Євангелія всьому творінню і перепиняє багатьом доступ до віри»⁴⁷. Папа Франциск у енцикліці *Радість Євангелія* наголошує, що коли між християнськими спільнотами, у тому числі богопосвяченими, панують чвари, ненависть, поділи та інше зло, то про евангелізацію не може бути й мови⁴⁸. Папа Іван Павло II у енцикліці *Ut unum sint* говорить, що не можна проповідувати Євангеліє миру і нічого не робити для примирення між християнами⁴⁹. «Переконливість християнської вістки була б значно більшою, якби християни подолали свої поділи [...]»⁵⁰. Поділ між християнами є однією з вагомих перешкод у евангелізації чи місійній діяльності, що є ще однією важливою підставою для пошуків порозуміння та єдності через екуменічний діалог⁵¹, який у цьому випадку є однією із форм місійної діяльності⁵². В той самий час місійна праця може стати допомогою у віднайденні єдності, наприклад, через співпрацю.

Щодо християнського свідчення серед віруючих інших релігій, зокрема в контексті міжрелігійного діалогу, то упередження, закритість, релігійний ексклюзивізм та фундаменталізм можуть нашкодити на шляху до Правди. Шкідливими тут є крайнощі з обох боків, яких слід уникати. Перша крайність – це почуття вищості чи намагання переконати когось у його неправоті. Іншою крайністю є намагання знайти порозуміння за будь-яку ціну, нехтуючи правдою та своєю ідентичністю, синкретизм. Такі постави у міжрелігійному діалозі щодо свідчення були б його протилежністю.

Антисвідчити Євангеліє можуть як окремі християни, так і цілі християнські спільноти. Антисвідчити може й Церква як інституція, вчасно не реагуючи на проблеми чи виклики в суспільстві або ж у ній самій, наприклад, щодо проблем із педофілією серед священства, фінансових

⁴⁶ Декрет про екуменізм *Unitatis Redintegratio*, 1 // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965). Конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, с. 128-129; *Evangelii nuntiandi*, 77; *Ut unum sint*, 98; Papa Francesco. *Unità: dividersi è controtestimonianza* // *Avvenire* (www.avvenire.it), 4 липня 2015.

⁴⁷ *Ad gentes*, 6.

⁴⁸ *Радість Євангелія*, 100.

⁴⁹ *Ut unum sint*, 98.

⁵⁰ *Радість Євангелія*, 244.

⁵¹ S. B. Bevans, R. P. Schroeder. *Teologia per la missione oggi*, с. 563.

⁵² *Радість Євангелія*, 246.

чи іншого роду зловживань⁵³. Це поглиблює людські страждання та підриває довіру людей до Церкви⁵⁴.

З іншого боку, як зауважує кардинал Курт Кох, цитуючи єпископа Карла Лемана, перешкодою для поширення Євангелія є також надмірна зосередженість Церкви на собі, своїх структурах, і тому радить християнським церквам, посилаючись на Вальтера Каспера, спрямувати зусилля на подолання «духовного вакууму» всередині себе⁵⁵.

Отож, зрозуміло, що вплив антисвідчення на евангелізацію має руйнівні наслідки. Воно стає перешкодою для віри не тільки тим, які не є християнами, а й тим, які ще не закорінені у ній, що в кінцевому випадку створює передумови для цілковитої зневіри. Тому антисвідчення є однією із головних причин активізації секуляризаційних процесів у суспільстві, де, як пише Чарльз Тейлор, віра в Бога вже не є аксіомою, а «[...] лише однією людською можливістю з-поміж інших»⁵⁶.

Оскільки будь-яке антисвідчення робить місійні зусилля марними, слід його виявляти та, згідно з Іваном Павлом II, виправляти «[...] у власній поведінці все те, що є анти-євангельським і що деформує обличчя Христа»⁵⁷. Співвідповідальними у цьому процесі є всі християни. Тому «[...] для евангелізації Церкві не стільки потрібно оновити свої стратегії, як швидше підвищити якість свого свідчення. Проблема евангелізації не є найперше питання організації чи стратегії, а духовності»⁵⁸.

Висновок

Шукаючи відповіді на питання, якою має бути місійна діяльність сьогодні, ми розглянули два її важливі виміри – християнське свідчення та антисвідчення. Їхні суть і значення було розглянуто з біблійної, богословської та місійної перспективи. В контексті дослідження ми побачили, що від самого початку поширення християнської віри було тісно пов'язане зі свідченням життя християн. Сучасні місіологи наголошують на свідченні як невід'ємному способі місійного проповідування і в сучасному

⁵³ Дж. Гуччі, Г. Цолнер. *Відкрита рана. Церква і недофілія. Психологічно-пасторальний підхід* / перекл. з італ. Н. Павлів. Львів 2012, 53; Венедикт XVI. *Пастирське послання католикам Ірландії* // Дж. Гуччі, Г. Цолнер. *Відкрита рана. Церква і недофілія. Психологічно-пасторальний підхід*, п. 10-11.

⁵⁴ Венедикт XVI. *Пастирське послання католикам Ірландії*, 11.

⁵⁵ К. Кох. *Християни в Європі: нові шляхи передавання віри* / перекл. з нім. Н. Комарової. Київ 2013, с. 9-10, 33.

⁵⁶ Ч. Тейлор. *Секулярна доба* / перекл. з англ. О. Панича. Київ 2013, с. 17.

⁵⁷ *Redemptoris missio*, 43.

⁵⁸ *La Nuova Evangelizzazione per la trasmissione della fede: Instrumentum Laboris*, п. 158.

світі, якщо хочемо, щоб наше проголошення Євангелія було почуте і сприйняте. Свідчення залишається незмінно актуальним завжди і всюди, де б не здійснювалася євангелізація. Отож, відповідне до контексту свідчення є однією із фундаментальних складових місійної моделі Церкви, зокрема й сьогодні.

Поруч із християнським свідченням завжди існувала протилежна до нього дійсність – антисвідчення. На відміну від дійсності, сам термін є новим, увійшовши у вжиток зовсім недавно. У цій статті ми намагалися пролити світло як на самий термін, так і на те, що за ним стоїть. Ми побачили, у який різноманітний спосіб антисвідчення може проявлятися та який вплив воно має на поширення християнства, стаючи однією із серйозних причин секуляризації.

У силу надзвичайної актуальності для Церкви обох цих явищ – свідчення і антисвідчення, зокрема для її місійної діяльності, а також новизни теми антисвідчення, цей сегмент місійної діяльності потребує більшої уваги та застановлення і є великим полем для ґрунтовніших місіологічних досліджень у майбутньому.

Lesya Levkovych

**CHRISTIAN WITNESS AND COUNTER-WITNESS:
BIBLICAL, THEOLOGICAL AND MISSIONARY ASPECTS**

What should the model of a missionary Church look like today? This article examines the concepts of Christian witness and its opposite, counter-witness, from biblical, theological and missionary perspectives, namely, what is their essence, what are the ways to bear witness and counter-witness today, and what role all these play in evangelization.

Keywords: mission, missionary, evangelization, model of mission, witness, counter-witness.